

POSTANOWIENIE

Dnia 9 sierpnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Monika Koba

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

w sprawie ze skargi H. J.

przy uczestnictwie [...] o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem

Sądu Rejonowego w G. z dnia 20 stycznia 1987 r.,

o uregulowanie własności gospodarstwa rolnego,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 9 sierpnia 2016 r.,

zażalenia uczestnika postępowania P. A.

na postanowienie Sądu Okręgowego w P.

z dnia 10 listopada 2015 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie; pozostawia rozstrzygnięcie
o kosztach postępowania zażaleniowego Sądowi, który wyda
orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w G. postanowieniem z dnia 20 stycznia 1987 r. sygn. akt I Ns ../86 stwierdził, że wnioskodawca T. A. w trybie art. 4 i 5 ustawy z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz o uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz.U. Nr 11, poz. 81 ze zm.) nabył własność nieruchomości rolnych o obszarze 4.18.80 ha, położonej w P., objętej księgą wieczystą [...] i o obszarze 3.15.62 ha, położonej w Ż., objętej księgą wieczystą [...].

H. J. w dniu 15 września 2011 r. wniosła skargę o wznowienie postępowania w powyższej sprawie opartą na twierdzeniu, że w postępowaniu nie uczestniczyli, na skutek pominięcia przez wnioskodawcę, inni dalsi spadkobiercy właścicieli gospodarstwa rolnego W. i K. Ś. – H. J., A. S., R. K., S. A., a postanowienie stwierdzające nabycie własności nieruchomości rolnych przez T. A. narusza ich prawa.

Postanowieniem z dnia 10 lutego 2015 r. Sąd Rejonowy w G. oddalił skargę (w treści postanowienia oznaczoną jako „wniosek”). Sąd stwierdził, że skarga H. J. jest oparta na art. 524 § 2 k.p.c. i została złożona w terminie. Ustalił, że skarżąca i uczestnicy postępowania (poza P. A.) są następcami prawnymi W. i K. Ś. z tytułu dziedziczenia, a wobec niewskazania ich przez T.A. we wniosku o stwierdzenie nabycia własności gospodarstwa rolnego oraz niezgłoszenia się na nieprawidłowo dokonane obwieszczenie o toczącym się postępowaniu nie uczestniczyli w nim. Skarżąca o wydaniu orzeczenia dowiedziała się dopiero w 2011 r. Uczestnik P. A. jest nabywcą spadku po T. A. Sąd ocenił, że nie została spełniona przesłanka naruszenia praw skarżącej, gdyż ona i inni pominięci uczestnicy nie byli rolnikami w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych, status ten przysługiwał T. A. Apelację od powyższego postanowienia wnieśli skarżąca oraz uczestnicy A. S. i S. A.

Postanowieniem z dnia 10 listopada 2015 r. Sąd Okręgowy w P. uchylił postanowienie Sądu Rejonowego w G. z dnia 10 lutego 2015 r. i przekazał mu sprawę do ponownego rozpoznania. Sąd drugiej instancji uznał, że zostały spełnione formalne przesłanki wznowienia postępowania na podstawie art. 524 § 2 k.p.c. oraz podzielił ocenę, że skarżąca nie spełniała kryteriów uwłaszczenia na

podstawie ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych, gdyż w jej rozumieniu nie była „rolnikiem”. Wskazał, że Sąd Rejonowy miał podstawy do przyjęcia, że takim rolnikiem w dniu 4 listopada 1971 r. był T. A., niemniej pominął dokonanie ustaleń i rozważań odnośnie do pozostałych przesłanek uwłaszczenia, tj. czy był on w tej dacie samoistnym posiadaczem gospodarstwa rolnego czy tylko zależnym, za czym przemawiałby fakt, że żyli jeszcze zamieszkujący w tym gospodarstwie jego rodzice S. A. i M. A., która na podstawie nieformalnej umowy o dział spadku po ojcu W. Ś. i matce K. Ś. wspólnie z mężem od wielu lat pozostawała jego samoistnym posiadaczem w zakresie wynikającym z art. 336 i 337 k.c. Uznał, że w oparciu o zgromadzony w sprawie materiał dowodowy nie jest możliwe stwierdzenie, jakie czynności odnośnie do zarządzania i prowadzenia gospodarstwa rolnego podejmował samodzielnie T. A. i konsekwentnie czy był jego samoistnym posiadaczem lub współposiadaczem. Sąd drugiej instancji wskazał ponadto na różnice przesłanek uwłaszczenia wskazanych w art. 1 ust. 1 i art. 1 ust. 2 ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych oraz ich pominięcie przy dokonywaniu ustaleń i ocen prawnych przez Sąd Rejonowy. Z tych względów stwierdził, że Sąd ten nie rozpoznał istoty sprawy, co uzasadnia wydanie orzeczenia kasatoryjnego na podstawie art. 386 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Uczestnik P. A. wniósł na podstawie art. 394¹ § 1¹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. zażalenie na postanowienie Sądu Okręgowego w całości. Wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania zarzucił naruszenie art. 386 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. poprzez niezasadne przyjęcie, iż doszło do nierozpoznania istoty sprawy przed sądem pierwszej instancji. Podniósł ponadto, że istotą sprawy było ustalenie czy zachodzą przesłanki wznowienia postępowania, a wobec niespełnienia przez skarżącą wymogu bycia „rolnikiem” w rozumieniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych nie doszło do naruszenia jej praw, podobnie jak pozostałych pominiętych uczestników, a „osoba T. A. i jego rodziców powinna pozostać poza zainteresowaniem Sądu”.

Sąd Najwyższy zważył:

Zmiana art. 386 § 4 k.p.c., dokonana ustawą z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw

(Dz. U. Nr 48, poz. 554) jednoznacznie zróżnicowała podstawy orzeczenia kasatoryjnego, dostosowując je do przyjętej konstrukcji apelacji pełnej cum beneficio novorum. Następcza wykładnia celowościowa, związana z wprowadzeniem zażalenia do Sądu Najwyższego w razie uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, oraz aksjologia leżąca u podstaw tej instytucji procesowej prowadzą do wniosku, że obecnie podstawowym sposobem rozstrzygnięcia, w wypadku zasadności zarzutów apelacji, powinno być orzeczenie reformatoryjne, którym sąd drugiej instancji zastąpi orzeczenie sądu pierwszej instancji (art. 386 § 1 k.p.c.). Zgodnie z art. 386 § 4 k.p.c., poza wypadkami określonymi w § 2 i § 3, sąd drugiej instancji może uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania tylko w razie nie rozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy albo gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Alternatywa rozłączna wskazuje na samodzielny charakter i wyraźne przeciwstawienie obu podstaw wydania orzeczenia kasatoryjnego przez sąd odwoławczy. Mając na względzie wyjątkowy charakter norm zawartych w art. 386 § 4 k.p.c., jako odstępstwa od zasady apelacji pełnej, jak i w art. 394¹ § 1¹ k.p.c., stanowiącego wyłom od zasady dwuinstancyjności, judykatura opowiada się za zawężeniem kontroli do oceny prawidłowości podstawy kasatoryjnej wskazanej wprost przez Sąd drugiej instancji (z koncesją dotyczącą nieważności postępowania). Przemawia za tym zasada nie dopuszczająca rozszerzającej wykładni przepisów o charakterze wyjątkowym (*exceptiones non sunt extendendae*). Za stanowiskiem, że kontroli podlega jedynie prawidłowość zakwalifikowania przez sąd drugiej instancji określonej sytuacji procesowej jako podstawy kasatoryjnej, opowiedział się Sąd Najwyższy m.in. w postanowieniu z dnia 7 listopada 2012 r., IV CZ 147/12, nie publ., postanowieniu z dnia 9 listopada 2012 r., IV CZ 156/12, nie publ.

Ocena Sądu Najwyższego w przedmiotowej sprawie - wobec powołania przez Sąd drugiej instancji, jako podstawy rozstrzygnięcia, jedynie pierwszej ze wskazanych przesłanek, tj. nierozpoznania istoty sprawy - ogranicza się zatem do oceny prawidłowości wykładni powyższego pojęcia w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i zastosowania wskazanego przepisu. Interpretując

tę część hipotezy normy procesowej należy mieć na względzie również wskazaną wyżej alternatywę rozłączną, której następstwem jest przeciwstawienie podstaw kasatoryjnych. Oznacza to, że nierozpoznanie istoty sprawy nie może polegać na wadliwym ustaleniu podstawy faktycznej rozstrzygnięcia będącego następstwem zaniechania prowadzenia postępowania dowodowego w całości lub w części, uchybień związanych z przeprowadzeniem tego postępowania bądź oceny dowodów (por. zachowujące w tym zakresie aktualność wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 1998 r., I CKN 804/97, nie publ., z dnia 28 września 2000 r., IV CKN 145/00, nie publ., z dnia 2 października 2002 r., I PKN 482/01, nie publ.). Dopuszczenie do pośredniej oceny prawidłowości postępowania dowodowego poprzez pierwszą przesłankę kasatoryjną, tj. nierozpoznanie istoty sprawy, zagraża obejściem kolejnej, wyznaczonej koniecznością przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, a nie w części. W obecnym stanie prawnym usunięcie wadliwości lub uzupełnienie postępowania dowodowego, nawet w znacznym zakresie, bez względu na ich znaczenie dla merytorycznego rozstrzygnięcia, powinno nastąpić w postępowaniu drugoinstancyjnym a nie ponowionym pierwszoinstancyjnym, z ograniczeniami wynikającymi z art. 381 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. lub przepisów szczególnych (prekluzja procesowa). Niemniej wskazać należy, że i w tym postępowaniu obowiązuje zasada, że przedmiotem dowodu są jedynie fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, determinowanego treścią powództwa lub wniosku (art. 227 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Wykładnia pojęcia nierozpoznanie istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. nakazuje przyjąć, że jest to brak rozstrzygnięcia co do przedmiotu sprawy, wyznaczonego treścią i materialno-prawną podstawą żądania powoda, materialno-prawnymi, bądź będącymi ich następstwem, procesowymi zarzutami pozwanego. Do tak rozumianego nierozpoznania dochodzi zatem wówczas, gdy sąd zaniechał ich zbadania bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie. Ma to miejsce m.in., gdy sąd bezpodstawnie odmawia dalszego prowadzenia sprawy przyjmując brak legitymacji procesowej stron, skuteczność twierdzenia lub zarzutu wygaśnięcia bądź umorzenia zobowiązania, upływ terminów zawitych,

przedwczesność powództwa czy też nie rozpoznał żądań w aspekcie wszystkich twierdzeń powoda lub zarzutów pozwanego bezpodstawnie przyjmując, że nie zostały one zgłoszone lub zostały zgłoszone, ale są objęte prekluzją procesową. Zasady te mają odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym. Sąd Najwyższy podziela co do tej wykładni utrwalone stanowisko judykatury przedstawione m.in. w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1936 r., C 1839/36, Zb. Orz. 1936, poz. 315, postanowieniach Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 22, z dnia 15 lipca 1998 r. II CKN 838/97, z dnia 3 lutego 1999 r., III CKN 151/98, wyrokach Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 22, z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003 nr 3, poz. 36, z dnia 14 maja 2002 r., V CKN 357/00, z dnia 25 listopada 2003 r., II CK 293/02, z dnia 21 października 2005 r., III CK 161/05, z dnia 12 listopada 2007 r., I PK 140/07, OSNP 2009, nr 1-2, poz. 2, z dnia 26 stycznia 2011r., IV CSK 299/10, z dnia 3 czerwca 2011 r., III CSK 330/10, z dnia 12 stycznia 2012 r., II CSK 274/11 - nie publ.

Zakres kognicji Sądu Najwyższego w postępowaniu zażaleniowym, opartym na art. 394¹ § 1¹ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., jest ograniczony i nie obejmuje oceny zasadności powództwa (wniosku), apelacji ani merytorycznej prawidłowości stanowiska sądu odwoławczego. Szczególny charakter postępowania, wszczętego na podstawie skargi o wznowienie postępowania opartej na art. 524 § 2 k.p.c., wymaga jednak odniesienia się do tego jak rozumieć należy pojęcie „naruszenie prawa”. Stanowisko judykatury, że dotyczy ono prawa materialnego jest zgodne. Przyjęto, że gdyby ustawodawca miał na względzie prawo procesowe, to zwrot ten byłby zbędny, skoro przepisy prawa formalnego na skutek pozbawienia zainteresowanego możliwości działania zawsze zostają naruszone w sposób ewidentny (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1974 r., III CZP 88/74, OSNCP 1976, nr 1, poz. 4, uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1991 r., III CZP 79/91, OSNCP 1992, nr 5, poz. 69, nie publikowane postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2002 r., I CKN 450/00, z dnia 29 stycznia 2003 r., IV CK 399/02, z dnia 7 października 2009 r., III CZ 38/09, z dnia 13 maja 2010 r., IV CZ 26/10). Problem występujący w niniejszej sprawie

dotyczy jednak tego, czy sąd mógł badać naruszenie prawa materialnego poprzez ocenę postanowienia wydanego w sprawie objętej skargą o wznowienie tylko w aspekcie możliwości objęcia jego pozytywną treścią skarżącej, tj. stwierdzenia nabycia własności spornego gospodarstwa przez nią obok albo w miejsce T. A., czy też mógł podjąć merytoryczne rozstrzygnięcie polegające na oddaleniu wniosku. Zarzut zażalenia, wskazujący na niedopuszczalność badania kwestii prawidłowości zastosowania art. 4 i 5 ustawy z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz o uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz.U. Nr 11, poz. 81 ze zm.) jest chybiony. Naruszenie prawa skarżącej zachodziłoby również wtedy, gdyby gospodarstwo rolne należące do spadku po osobach, których jest następczynią prawną z tytułu dziedziczenia, zostało na skutek bezpodstawnego uwłaszczenia wyłączone z masy spadkowej. Postulowane ograniczenie nie ma zatem normatywnego uzasadnienia w treści art. 524 § 2 k.p.c.

Podzielając powyższą wykładnię Sąd Najwyższy stwierdza, że Sąd drugiej instancji nie dokonał prawidłowej oceny podstawy uzasadniającej wydanie wyroku kasatoryjnego. W przedmiotowym wypadku nie doszło bowiem, w rozumieniu przyjętym wyżej, do nierozpoznania istoty sprawy na skutek wadliwego przyjęcia podstawy rozstrzygnięcia przez Sąd Rejonowy, tylko do niewyjaśnienia części okoliczności faktycznych odnoszących się do spełnienia przez wnioskodawcę przesłanek uzasadniających nabycie własności gospodarstwa rolnego na podstawie ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych wywołujących wątpliwości, co do prawidłowości subsumcji, jedynie w, odniesieniu do tego podmiotu. Zgadzając się - co do zasady - z twierdzeniem Sądu drugiej instancji, że w następstwie rozpoznania skargi o wznowienie może pozostać w mocy jedynie orzeczenie prawidłowo potwierdzające nabycie własności gospodarstw rolnych wskazać należy, że uzupełnienie w tak oznaczonym zakresie stanu faktycznego i jego ocena prawna, mieści się w granicach kognicji tego sądu.

Negatywny wynik kontroli podstawy kasatoryjnej wskazanej przez Sąd drugiej instancji, w aspekcie prawidłowości zakwalifikowania opisanej sytuacji procesowej jako nierozpoznanie istoty sprawy, oznacza że część zarzutów

zażalenia zasługuje na uwzględnienie. W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok na podstawie art. 394¹⁵ § 1 zdanie pierwsze k.p.c. w zw. z 394¹ § 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i art. 108 § 2 oraz art. 398²¹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., pozostawiając Sądowi drugiej instancji rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego.

kc

jw